

Ļavu biotopu kā putnu dzīves vietu atjaunošana Engures ezera dabas parkā 2003. – 2007. gadā

Aivars Mednis,

Ornitoloģijas laboratorija, LU Bioloģijas institūts,
Miera 3, Salaspils, LV-2169

Kopsavilkums

Trijās Engures ezera dabas parka piekrastes ūlavās pirms 10 – 20 gadiem katrā ligzdoja vairāki pāri ķīvīšu, ūlavas tilbīšu un mērkaziņu, dažkārt arī gugatņi un melnās puskuitalas. Pēc mājlopu ganīšanas un siena ūlavas pārtraukšanas ūlavas aizauga ar krūmiem un niedrēm, tārņveidīgie putni tur neligzdoja. Lai atjaunotu tārņveidīgo putnu ligzdošanai piemērotu veģetāciju un panāktu putnu skaita pakāpenisku atjaunošanos agrākajā līmenī, ūlavās tika izcirsti krūmi, izplautas niedres un citi lakstaugi, atsākta lopu ganīšana. Piecu gadu laikā 2–4 pāri ķīvīšu, 1–5 pāri ūlavas tilbīšu, 1 pāris mērkaziņu sāka ligzdot tikai divās no trim ūlavām. Veiktie pasākumi pagaidām nav būtiski palielinājuši Engures ezera dabas parkā ligzdojošo tārņveidīgo putnu populāciju, jo dažu pāru ligzdošana piekrastes ūlavās galvenokārt skaidrojama ar ezera salās iepriekš ligzdojošo pāru pārceļšanos uz šobrīd no veģetācijas viedokļa vairāk piemērotām ūlavām. Šī situācija dod pamatu uzskatīt, ka tārņveidīgo putnu populācijas atrodas kritiskā stāvoklī – tām nav „brīvo rezervju”, kas varētu rekolonizēt atjaunotus vai jaunradītus biotopus.

Atslēgas vārdi: Tārņveidīgie putni; piekrastes ūlavas; piemērots ligzdošanas biotops; veģetācijas pārveidošana.

1. Ievads

Veicot jebkādu biotopu apsaimniekošanas pasākumus dabas aizsardzības interesēs, svarīgi apzināties, ko gribam sasniegt, kā arī iespējami precīzi fiksēt stāvokli konkrētajā vietā pirms apsaimniekošanas pasākumu veikšanas un izmaiņas, kuras šo pasākumu realizācija ienesusi biotopu struktūrā, mērķa grupu sugu sastāvā un skaitā.

Diemžēl dabas aizsardzības praksē bieži šī vēsturiskā informācija ir stipri nepilnīga, un nereti arī apsaimniekošanas rezultātā radušās izmaiņas netiek fiksētas pietiekoši precīzi, liedzot veikt nopietnu analīzi un izvērtēt veikto pasākumu efektivitāti.

Kaut arī Engures ezera dabas parka apsaimniekošanas plānā iekļautajās trīs ūlavās nebija veiktas regulāras ligzdojošo putnu uzskaites, tomēr ziņas par biotopu stāvokli, apsaimniekošanas raksturu un putnu faunas kvalitatīvi kvantitatīvo sastāvu ir vairāk vai mazāk dokumentētas kopš 20. gs. 60-tiem gadiem.

Dabas parka teritorijā esošo piekrastes ūlavu apsaimniekošanas pamatmērķis bija atjaunot tārņveidīgajiem *Charadriiformes* putniem piemērotu piekrastes ūlavu veģetāciju, panākot ligzdojošo putnu skaita pakāpenisku atjaunošanos, varbūt pat agrākajā līmenī. Galvenie veicamie pasākumi šī mērķa sasniegšanai katrā no ūlavām bija nedaudz atšķirīgi, tomēr visās ūlavās bija paredzēta lopu ganīšana, ūlavas, niedru ūlavas gan ūlavās, gan sekļajā piekrastē. Savukārt

krūmu un koku izciršana bija nepieciešama tikai abās ezera piekrastes ūlavās.

Lai fiksētu apsaimniekošanas plāna realizācijas gaitā radušās biotopu rakstura izmaiņas un to ietekmi uz ūlavās ligzdojošo putnu sugu sastāvu un skaitu, tika veikts šo pasākumu efektivitātes monitorings, kura ornitoloģiskā daļa ir šī raksta temats.

2. Apsaimniekošanas rezultātu novērtēšanas metodika

Sakarā ar visai ievērojamo apsaimniekošanai pakļauto kopējo platību (ap 120 ha) visās piekrastes ūlavās jau gadu pirms pasākumu uzsākšanas un visos turpmākajos gados tika veikts ligzdojošo tārņveidīgo putnu un citu ūlavas apdzīvojošo putnu pāru skaita novērtējums. Lai tas būtu iespējams, parasti divas reizes ligzdošanas sezonā (maija vidū un jūnija sākumā) 4 – 6 pieredzējuši ornitologi, izreģojušies ķēdē 10 – 20 metru attālumā viens no otra, sistemātiski pārmeklēja visu attiecīgās ūlavas teritoriju. Reģistrējot visus redzētos putnus un ņemot vērā to uzvedību, tika novērtēts ūlavā ligzdojošo tārņveidīgo putnu un citu ar piekrastes ūlavām saistīto ligzdojošo putnu pāru skaits, kā arī fiksētas barošanās nolūkos ūlavas izmantojošo putnu skaita varbūtējās izmaiņas. Atrastās tārņveidīgo putnu ligzdas tika izsekotas līdz mazuļu izvešanai vai dējuma bojāejai.

3. Īss atskats pļavu vēsturē un to apsaimniekošanas pasākumu raksturojums

3.1. Mērsraga pļava

Vēl pagājušā gadsimta 80-tajos gados un pat 90-to gadu sākumā šī samērā plašā jūras piekrastes pļava (ap 51 ha) bija pazīstama kā laba tārtiņveidīgo putnu ligzdošanas vieta, tāpēc jau 1987. gadā šeit tika izveidots zooloģiskais liegums (LPSR Ministru Padomes 1987.g. 10. aprīļa lēmums Nr. 107). Tajā laikā pļava tika izmantota kā Mērsraga iedzīvotāju mājlopu ganību vieta, dažkārt tika pļauta arī siena ieguvei. Šāda veida saimnieciskās darbības apstākļos pļavā vēl 1995. gadā ligzdoja 7 – 8 pāri ķīvīšu *Vanellus vanellus*, vairāk nekā 10 pāru pļavas tilbīšu *Tringa totanus*, 3 – 4 pāri melno puskuitalu *Limosa limosa*, gugatņi *Philomachus pugnax* un mērkaziņas *Gallinago gallinago* (Opermanis 2002), vēl 80-to gadu sākumā arī parastais šņibītis *Calidris alpina*. Jau tajā laikā šo putnu ligzdošanas sekmes nopietni apdraudēja tuvējā ciemā un piekrastes kokos ligzdojošās pelēkās vārns *Corvus corone cornix*.

Pēdējos 5 – 10 gados pļavā ganīto mājlopu skaits sarucis līdz pāris govīm, arī siena pļaušana nenotiek. Tomēr pļavā lielās platībās bija saglabājusies samērā piemērota veģetācija gandrīz visu iepriekš minēto tārtiņveidīgo putnu sugu ligzdošanai (1. attēls). Niedrēm *Phragmites australis* bija aizaugušas un līdz ar to kļuvušas ligzdošanai nepiemērotas tikai atsevišķas plašās pļavas zemākās ieplakas un jūrai pieguļošā pļavas daļa. Šie niedrāji aizņēma jau dažus desmitus metru platu piekrastes joslu, aizsedzot skatu uz atklātu ūdeni. Tomēr lielākā daļa tārtiņveidīgo putnu sugu pļavā bija pārstājušas ligzdot jau agrāk, kas varētu būt ilgstošu zemo ligzdošanas sekmju rezultāts.

Sakarā ar pļavas veģetācijas diezgan piemēroto stāvokli, vērā ņemami apsaimniekošanas pasākumi veikti tikai sākot ar 2004. gada rudeni, kad pļava nopļauta un izpļautas niedres aizaugušajās ieplakās lielākajā pļavas daļā (2. attēls). Šķērsām pļavai, izrokot grāvjus, uzbērts ceļš līdz jūrai, ceļa malā uzcelts putnu novērošanas tornis. Turpmākajos gados veģetācijas stāvoklis, ganot lopus, šajās platībās uzturēts visumā nemainīgs. Bez tam pirms 2007. gada sezonas laika apstākļu ietekmē pilnībā nolauztas vecās niedres gan ieplakās, gan jūrai pieguļošajā pļavas daļā, atsedzot skatu uz jūru. Tādējādi radīti no augāja viedokļa ideāli apstākļi tārtiņveidīgo putnu ligzdošanai.

3.2. Ķūļciema pļava

Pagājušā gadsimta 50 – 60-tajos gados šī teritorija, izņemot mežaino dienvidrietumu daļu, tika izmantota siena pļaušanai un mājlopu ganīšanai. Pļavas rietu-

mu mala ir samērā sausa, savukārt ezeram pieguļošā, ziemeļu – dienvidu virzienā izstieptā pļava ir apaugusi ar grīšļu *Carex spp.* ciņiem un pavasaros parasti atrodas zem ūdens. Kādreiz visa šī teritorija vēl nebija krūmiem un kokiem aizaugusi. Arī pļavai pieguļošajā ezera daļā atklātā ūdens lāmas, kas mijās ar niedru puduriem, tagad aizņem daudz mazāku platību nekā agrāk.

Precīzu ziņu par tajā laikā šeit ligzdojošo tārtiņveidīgo putnu skaitu nav. Ir tikai ornitologu atmiņas, ka šeit ligzdojuši atsevišķi ķīvīšu, pļavas tilbīšu un mērkaziņu pāri. Nevar izslēgt arī meža pīļu *Anas platyrhynchos* un prīkšķu *Anas querquedula* ligzdošanas gadījumus. Par ligzdošanas sekmēm ziņu nav.

1. attēls. Mērsraga pļava 9. 06. 2004. Lielas platības aizņem tārtiņveidīgajiem putniem sugu sastāva un augstuma ziņā piemērots augājs. J. Vīksnes foto. (Skatīt 15. krāsaino attēlu ielikumā)

Figure 1. Mersrags meadow in 9.06.2004. Wide territories are suitable for waders according to vegetation structure and height. (See colour plate 15)

2. attēls. Mērsraga pļava 17. 05. 2005. Iepriekšējā gada rudenī tika nopļauta zāle un izpļautas niedres aizaugušajās ieplakās. J. Vīksnes foto. (Skatīt 16. krāsaino attēlu ielikumā)

Figure 2. Mersrags meadow in 17.05.2005. During the previous autumn grass was mowed and reed was removed in overgrown depressions. (See colour plate 16)

3. attēls. Kūlciema pļava 9. 06. 2004. Lopu ganīšanas un krūmu ciršanas rezultātā liela daļa kādreiz krūmiem un niedrēm aizaugušās platības kļuvusi piemērota tārtiņveidīgo putnu ligzdošanai. J. Vīksnes foto

Figure 3. Kulciems meadow in 9.06.2004. Due to cattle grazing and bush cutting considerable part of managed territory turned suitable for wader breeding.

Pakāpeniski pārtraucot ganīšanu un pļaušanu, pļava aizauga ne tikai ar kārkliem *Salix spp.* un citiem krūmiem, bet vairākās vietās pat ar apsēm *Populus tremula*, bērziem *Betula spp.* un baltalkšņiem *Alnus incana*. Uzsākot apsaimniekošanu, krūmi un koki neauga tikai 50 – 100 m platā pavasaros pārplūstošā piekrastes joslā, atsevišķās 30 – 50 m platās joslās starp pļavas ciņaino un sauso daļu, kā arī neregulāras formas platībās pļavas rietumos. Sakarā ar ligzdošanai piemērotu platību aizaugšanu tārtiņveidīgie putni pļavā pārstāja ligzdot jau vismaz 10 – 15 gadus pirms apsaimniekošanas pasākumu uzsākšanas.

2003. gada maijā apsaimniekojamā platība tika iežogota, un kopš vasaras pļavā ganās 14 govīs un vairāki teļi. Turpmākajos gados lopu skaits pakāpeniski tika palielināts pat līdz 30. Apganīšanas rezultātā zālaugu veģetācija gan sausākajās, gan mitrākajās ciņainajās pļavas daļās jau pēc gada un arī visus nākošos gadus bija piemērota dažādu sugu tārtiņveidīgo putnu ligzdošanai.

Ziemā pirms 2004. gada ligzdošanas sezonas visā pļavas teritorijā nocirsti krūmi un daži atsevišķi augoši bērzi un apses (3. attēls). Iežogotajā teritorijā nenocirst palicis vidēja vecuma jauktu koku mežs dienvidrietumu malā, kā arī neliels koku puduris teritorijas ziemeļ-

rietumu stūrī. Nākošajos gados pakāpeniski novākti arī pļavas sausajā daļā lielā skaitā saglabātie Zviedrijas kadiķi *Juniperus communis*.

2004. gada agrā pavasarī visā pļavas piekrastē uz ledus tika nopļauta ne visai biežā niedrāju josla starp pārplūstošo pļavas ciņaino daļu un blīvajiem niedrājiem, bet tā paša gada jūlijā ar peldošo niedru pļāvēju tika nopļauts arī šis niedrājs, tādējādi paverot skatu no pļavas uz tālāk esošajām atklātā ūdens lāmām ezerā. Pateicoties ganāmpulka nepārtrauktai klātbūtnei, šāds niedrāju stāvoklis saglabājās arī turpmāk.

3.3. Torņa pļava

Līdz pat pagājušā gadsimta 70-tajiem gadiem šajā apmēram 20 ha lielajā pļavā, tāpat kā visā ezera austrumu piekrastē, ganījās pat līdz 80 govju un zirgu. Šī iemesla dēļ ne visai platā (līdz 100 – 150 m) pļavas josla starp ezeru un mežu bija piemērota tārtiņveidīgo putnu, dažviet arī pīļu ligzdošanai. Ganīšana ierobežoja šo platību aizaugšanu ar niedrēm, krūmiem un jaunām piedītēm *Pinus silvestris*. Torņa pļavas teritorijā atālums starp mežu un atklātu ūdeni bija lielākais visā ezera austrumu piekrastē. Acīmredzot tieši tādēļ šeit bija vērojama salīdzinoši augsta ligzdojošo tārtiņveidīgo putnu koncentrācija. Pat vēl vairākus gadus pēc

4. attēls. Torņa pļava pirms apsaimniekošanas pasākumu uzsākšanas. J.Vīksnes foto
Figure 4. Meadow Torna before management measures

tam, kad lopu ganīšana bija samazinājusies līdz minimumam un vēlāk vispār izbeigusies, pļavā saglabājās tārtiņveidīgajiem putniem piemērota veģetācija un šeit ligzdoja līdz 5 pāriem pļavas tilbīšu un ķīvīšu, vairākas mērkaziņas, dažkārt arī kāda melnā puskuitala un gūgatnis (J. Kazubiernis, nepubl. mat.). Pļavas platākajā ziemeļu daļā tika atrastas priekšķes, bet piekrastes grīšļu ciņos arī cekulpīles *Aythya fuligula* ligzdas. Tomēr tārtiņveidīgo putnu ligzdošanai piemērotā pļava pakāpeniski izmainījās. Seklajā ezera piekrastē drīz izveidojās pat līdz 50 m plata niedrāju josla, pļavā aizvien lielākas platības aizņēma parastās purvmirtes *Myrica gale* audzes, zemākās vietās arī niedru puduri, no meža puses pļavā iespiedās melnalkšņi *Alnus glutinosa* un pat jaunas priedītes (4. attēls). Ligzdojošo tārtiņveidīgo putnu skaits pakāpeniski samazinājās, to veicināja arī zemās ligzdošanas sekmes.

Lai nodrošinātu tārtiņveidīgo putnu un pīļu ligzdošanas iespējas arī gados ar augstu pavasara ūdens līmeni, kā arī lai pasargātu ligzdas no zīdītājdzīvnieku postījumiem, 1978. gadā pļavas platākajā ziemeļrietumu stūrī ar buldozera palīdzību tika izveidotas 6 nelielas mākslīgas saliņas. Pirmais mērķis tika sasniegts, tomēr seklie un šaurie kanāli, kas atdalīja saliņas no sauszemes, nebija šķērslis ne jenotsunim

Nyctereutes procyonoides, ne mežacūkām *Sus scrofa*, kas pirmajos trīs gados izpostīja gandrīz visas pīļu un tārtiņveidīgo putnu ligzdas (Blums, Mednis 1991). Turpmākajos gados tārtiņveidīgo putnu skaits gan uz saliņām, gan pārējā pļavā strauji samazinājās, un jau pagājušā gadsimta 80-to gadu vidū šajā teritorijā tie neligzdoja.

Par pļavas nepiemērotību ligzdošanai pirms apsaimniekošanas pasākumu sākšanas liecina 2002. gada maijā pēc jau aprakstītās metodikas veikto divu uzskaišu rezultāti. Tārtiņveidīgie putni netika konstatēti, turpretī niedrēm aizaugušajā piekrastē un platākajā zemajā ziemeļu daļā konstatētas 12 ezera ķauķa *Acrocephalus scirpaceus*, 2 niedru strazda *Acrocephalus arundinaceus* un 8 niedru stērstes *Emberiza schoeniclus* teritorijas (dziedoši tēviņi). Savukārt daļēji krūmiem aizaugušajā, mežam tuvākajā daļā reģistrētas 9 ceru ķauķa *Acrocephalus schoenobaenus* un pa vienai baltās cielavas *Motacilla alba*, brūnās čakstes *Lanius collurio* un lukstu čakstītes *Saxicola rubetra* teritorijai (skat. 3. tabulu).

2002. gada vasarā Torņa pļava tika norobežota ar žogu un jūlija sākumā tur tika nometināti pieci *Konic polski* šķirnes savvaļas zirgi, bet vēlāk arī trīs govīs un bullis. Turpmākajos gados lopu skaits pakāpeniski

pieauga un 2007. gada vasarā gan zirgu, gan govju skaits pārsniedza desmit. 2002. gada jūlijā ar peldošo niedru pļāvēju vairākkārt tika nopļauti ūdenī augošie niedrāji visā pļavas piekrastē, bet septembrī – izcirsti krūmi un mežmalas koki pļavas lielākajā daļā. Nākošajā pavasarī martā pļavas ziemeļaustrumu stūrī nodedzināti sausumā augošie, lopu nenoēstie niedrāji un pērnās zāles puduri.

Arī turpmāk ik gadus vasaras otrajā pusē visā pļavas piekrastē divas reizes sezonā rūpīgi nopļauti tur ataugušie niedrāji. Savukārt pļavas platākajā, agri pavasaros pārplūstošajā daļā, kas pirmajos apsaimniekošanas gados vēl bija apaugusi ar ne visai biezu, bet vienlaidus niedrāju, vasaras beigās tika veikta šo niedrāju pieplacināšana ar niedru pļāvēja platajām kāpurķēdēm, bet turpmākajos pāris gados niedres tika nopļautas ar traktorvilkmes pļaujmašīnu (5. attēls). Pēdējos trīs gadus pļaušana pļavas sausajā daļā nav nepieciešama, jo tārtiņveidīgajiem putniem piemērotu veģetācijas struktūru pilnībā nodrošina pļavā mītošais ganāmpulks. Arī ūdenī augošie niedrāji ikgadējas pļaušanas un noganīšanas rezultātā stipri izretināti un līdz ar to ligzdošanas sezonas sākumā pļavai ir ideāla pieeja arī no atklāta ūdens. Atsevišķo krūmu un mežmalā augošo melnalkšņu atvases ik gadus vasaras vidū tiek nopļautas.

4. Rezultāti un to novērtējums

4.1. Mērsraga pļava

Lai gan pēdējos trīs gados, pļaujot un ganot lopus, veģetācija pļavā uzturēta visumā piemērotā visu šeit agrāk reģistrēto tārtiņveidīgo putnu sugu ligzdošanai, pēdējos četros gados uzskaišu laikā netika novērots neviens tārtiņveidīgais putns ar ligzdošanas uzvedību (1.tabula). Acīmredzot, tas ir regulāro postījumu, to draudu un tārtiņveidīgo putnu populāciju rezervju trūkuma rezultāts.

Stko zvirbuļveidīgo putnu pāru skaits visumā nav ievērojami izmainījies, dažām sugām (ezera ļauķis, niedru stērste) tas pat nedaudz palielinājies (1. tabula).

Lai panāktu tārtiņveidīgo putnu ligzdošanu pļavā vai vismaz barošanas caurceļošanas periodos, jāturpina intensīva šīs platības apganīšana, regulāri jānopļauj niedrājs, kas atdala liedagu no pļavas. Tas veicinātu dažādu piekrastes putnu uzturēšanos ne tikai liedagā, bet arī pļavā. Tādā gadījumā, ja arī neizdodas panākt tārtiņveidīgo putnu ligzdošanu, tad tomēr, pateicoties uzceltajam putnu novērošanas tornim, uzlabotos putnu vērošanas apstākļi, palielinātos arī vērojamo putnu sugu daudzveidība. Ligzdošanas periodā nav vēlama lapsas *Vulpes vulpes* un jenotsuņa klātbūtne pļavā.

5. attēls. Torņa pļavas platākā, pavasaros pārplūstošā daļa 2005. gada 17. maijā. J. Vīksnes foto
Figure 5. The wider, during the spring overflowing part of Torna meadow in 17.05.2005.

1. tabula. Salīdzinošs 2003.–2007.g.Mērsraga pļavu apdzīvojošo putnu skaita vērtējums (pēc uzskaites datiem)

Table 1. Comparative estimate of birds inhabiting Mersrags meadow in 2003-2007 (according to census data)

Suga Species	2003. g. 13.05.; 12.06.	2004. g. 12.05; 09.06.	2005. g. 17.05.; 12.06.	2006. g. 22.05.	2007. g. 16.05.; 31.05.
Bridējputni – potenciālie ligzdotāji (pāri) <i>Waders – potential breeders (pairs)</i>					
Ķīvīte <i>Vanellus vanellus</i>	1	0	0	0	0
Pļavas tilbīte <i>Tringa totanus</i>	1	0	0	0	0
Mērkaziņa <i>Gallinago gallinago</i>	1–2	0	0	0	0
Zvirbuļveidīgie putni – ligzdotāji (teritorijas) <i>Small passerines – breeders (territories)</i>					
Lauku cīrulis <i>Alauda arvensis</i>	3	4	3	0	4
Dzeltenā cielava <i>Motacilla flava</i>	4–8	10–13	5–8	5	7
Pļavas čipste <i>Anthus pratensis</i>	2	1	0	0	2
Lukstu čakstīte <i>Saxicola rubetra</i>	2	1	2	6	3
Ceru ķauķis <i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	1	0	1	0	3
Ezera ķauķis <i>Acrocephalus scirpaceus</i>	0	1	3	4	3
Niedru stērste <i>Emberiza schoenichus</i>	1	2	4	4	4
Ūdens un piekrastes putni (redzētie īpatņi) <i>Waders and waterbirds (met specimens)</i>					
Zivju gārnis <i>Ardea cinerea</i>	1 ; 9	2 ; 8	18 ; 12	7	7 ; 9
Baltais stārķis <i>Ciconia ciconia</i>	0	0	0 ; 1	0	0 ; 1
Jūrmalas dižpīle <i>Tadorna tadorna</i>	8 ; 4	0 ; 5	4 ; 0	4	4 ; 1
Garkaklis <i>Anas acuta</i>	0	0	1 ; 0	0	0
Krīklis <i>Anas crecca</i>	0 ; 10	0	0	0	0
Prīkšķe <i>Anas querquedula</i>	0	0	0	4	0 ; 3
Meža pīle <i>Anas platyrhynchos</i>	2 ; 6	0 ; 3	7 ; 9	2	0 ; 2
Jūrasžagata <i>Haematopus ostralegus</i>	0	0	2 ; 0	1	0
Dīķa tilbīte <i>Tringa stagnatilis</i>	0	0	0	0	1 ; 0
Lielā tilbīte <i>Tringa nebularia</i>	0	0	1 ; 0	0	0
Purva tilbīte <i>Tringa glareola</i>	0	0	0	0	2 ; 0
Parastais šņibītis <i>Calidris alpina</i>	1 ; 0	0	0	30	0
Putni – ligzdu postītāji (īpatņi) <i>Birds – nest destroyers (specimens)</i>					
Niedru lija <i>Circus aeruginosus</i>	1 ; 2	1 ; 1	0	3	0
Pelēkā vārna <i>Corvus corone cornix</i>	2 ; 4	6 ; 5	20 ; 6	30	6 ; 2

Grūti risināma ir vārnu skaita ierobežošana. Pavasarī caurceļojošo vārnu iznīcināšanai nav lielas nozīmes, savukārt vietējos ligzdojošos putnus gan ciema teritorijā, gan citur šaut aizliegts. Atliek visai darbietilpīgs vārņveidīgo putnu eliminēšanas paņēmieni – lietot speciālu ķerambūri ar vārnu kā pievilinātājputnu.

4.2. Ķūļciema pļava

Pēc niedrāju nopļaušanas, kas atdalīja pļavu no klaja ūdens lāmām ezerā, un intensīvas ganīšanas rezultātā ievērojami palielinājušās atklātās platības, kas pļavas veģetācijas struktūras un pārskatāmības dēļ ir piemērotas tārtiņveidīgo putnu ligzdošanai. Jau nākošajā gadā pēc atdalošo niedrāju nopļaušanas pļavā ik gadus sekmīgi ligzdo dzērvi *Grus grus* pāris, bet tikai pēc vēl diviem gadiem šeit sāka ligzdot 2 pāri ķīvīšu un pāris pļavas tilbīšu (2. tabula). Tajā pat laikā pļavu kā barošanās vai atpūtas vietu arvien biežāk sāk izmantot citas ūdens un piekrastes putnu sugas – baltais stārķis *Ciconia ciconia*, melnā puskuitala, purva tilbīte *Tringa glareola*, kā arī

meža zoss *Anser anser* vasaras beigās. Sakarā ar veģetācijas izmaiņām pļavā ligzdot pārtraukušas vairākas sīko zvirbuļveidīgo putnu sugas – ceru ķauķis, purva ķauķis *Acrocephalus palustris*, vītītis *Phylloscopus trochilus*, niedru stērste, dažas parādījušās no jauna – dzeltenā cielava *Motacilla flava*, lukstu čakstīte, bet citas pārcēlušās uz mežaino daļu – vītītis (2. tabula).

Izvērtējot līdzšinējos rezultātus un pieredzi, tomēr jāšaubās, vai šī teritorija nākotnē varētu kļūt par perspektīvu tārtiņveidīgo putnu ligzdošanas vietu, jo nav pārliecības, ka meža un ciema tuvumā būs iespējas novērst jēnotsūņa, lapsas un vārņveidīgo putnu postījumus. Turpretī kā dažādu piekrastes putnu laba barošanās vieta tā kalpo jau šobrīd.

4.3. Torņa pļava

Jau pirmajā gadā pēc apsaimniekošanas pasākumu uzsākšanas pļavā sāka ligzdot vismaz 4 pāri tārtiņveidīgo putnu. Turpmākajos gados, neskatoties uz ne visai augstajām ligzdošanas sekmēm ligzdu postījumu dēļ,

2. tabula. Salīdzinošs 2003.–2007.g.Ķūļciema plāvu apdzīvojošo putnu skaita vērtējums (pēc uzskaites datiem)

Table 2. Comparative estimate of birds inhabiting Kulciems meadow in 2003-2007 (according to census data)

Suga Species	2003. g. 13.05.; 12.06.	2004. g. 12.05.; 09.06.	2005. g. 17.05.; 11.06.	2006. g. 22.05.	2007. g. 16.05.; 31.05.
Piekraustes un bridējputni – potenciālie ligzdotāji (pāri) <i>Shorebirds and waders – potential breeders (pairs)</i>					
Dzērve <i>Grus grus</i>	0	0	1	1	1
Ķīvīte <i>Vanellus vanellus</i>	0	0	0	0	2
Plāvas tilbīte <i>Tringa totanus</i>	0	0	0	0	1
Zvirbulveidīgie putni plāvā – ligzdotāji (teritorijas) <i>Passerines in meadow – breeders (territories)</i>					
Lauku cīrulis <i>Alauda arvensis</i>	1	0	0	1	0
Dzeltenā cielava <i>Motacilla flava</i>	0	0	2	1	0
Lukstu čakstīte <i>Saxicola rubetra</i>	0	0	1	1	0
Ceru kauķis <i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	3	3	0	0	0
Purva kauķis <i>Acrocephalus palustris</i>	2	0	0	0	0
Brūnspārnu kauķis <i>Sylvia communis</i>	1	1	1	0	1
Vītītis <i>Phylloscopus trochilus</i>	3	0	0	0	0
Dzeltenā stērste <i>Emberiza citrinella</i>	1	1	0	1	1
Niedru stērste <i>Emberiza schoeniclus</i>	3	1	0	0	0
Zvirbulveidīgie putni mežā – ligzdotāji (teritorijas) <i>Passerines in forest – breeders (territories)</i>					
Dārza kauķis <i>Sylvia borin</i>	2	0	0	0	0
Melngalvas kauķis <i>Sylvia atricapilla</i>	1	1	0	0	1
Vītītis <i>Phylloscopus trochilus</i>	0	3 – 5	1	4	2
Čunčiņš <i>Phylloscopus collybita</i>	1	1	0	0	0
Svirlītis <i>Phylloscopus sibilatrix</i>	1	1	1	1	1
Žubīte <i>Fringilla coelebs</i>	4	4	2	2	4
Vālodze <i>Oriolus oriolus</i>	0	0	1	0	1
Pelēkā vārna <i>Corvus corone cornix</i>	0	0	1	0	0
Ūdens un piekraustes putni (redzētie īpatņi) <i>Waders and waterbirds (met specimens)</i>					
Zivju gārnis <i>Ardea cinerea</i>	0	0	1 ; 0	0	0
Lielais baltais gārnis <i>Egretta alba</i>	0	0	0 ; 1	0	1 ; 0
Baltais stārķis <i>Ciconia ciconia</i>	0	0	0 ; 1	0	2 ; 0
Meža zoss <i>Anser anser</i>	0	260(05.08)	0	0	4 ; 0
Meža pīle <i>Anas platyrhynchos</i>	0	7 ; 0	4 ; 0	0	0 ; 2
Dzērve <i>Grus grus</i>	0	0 ; 1	1 ; 0	3	3 ; 0
Melnā puskuitala <i>Limosa limosa</i>	0	0	0	0	1 ; 0
Purva tilbīte <i>Tringa glareola</i>	0	0	0	0	5 ; 0
Mērkaziņa <i>Gallinago gallinago</i>	1 ; 0	1 ; 0	0	1	0

potenciāli ligzdojošo pāru skaits nedaudz palielinājās un 2006. gadā jau bija vismaz dubultojies (3. tabula).

Veģetācijas rakstura izmaiņu dēļ jau apsaimniekošanas sākumā skaitliski samazinājās vai pat pārstāja ligzdot ar niedrājiem, bagātīgu veco kūlu apaugušiem ciņiem un krūmājiem saistītie putni – ceru kauķis, ezera kauķis, niedru strazds, vēlāk arī niedru stērste (3. tabula).

Sakarā ar barošanās situācijas uzlabošanu (laba apkārtnes pārrēdzamība) visā plāvas piekrastē no pavasara līdz pat rudenim labprāt uzturas dzērves, ne-ligzdojošas pīles un tārtiņveidīgie putni, turklāt to skaitam ik gadus ir tendence pieaugt.

Apsaimniekošanas pasākumu rezultātā visa plāva, ieskaitot arī zemo un ciņaino ziemeļu galu, kļuvusi piemērota dažādu sugu tārtiņveidīgo putnu ligzdoša-

nai. Šobrīd plāvas stāvoklis ir tuvu optimālam un tādu to jācenšas saglabāt arī turpmāk. Tomēr joprojām aktuāla ir ligzdu pasargāšana no postītājiem – kraukļiem *Corvus corax*, vārnām, arī no lapsām un jenotsuņiem.

5. Diskusija un secinājumi

Kaut arī pēc apsaimniekošanas pasākumu veikšanas plāvās kopumā novērotas pozitīvas pārmaiņas, tomēr šo platību kā tārtiņveidīgo putnu ligzdošanas biotopu atjaunošanas mēģinājumi pagaidām nav būtiski palielinājuši Engures ezera dabas parkā ligzdojošo tārtiņveidīgo putnu populācijas. Mūsuprāt, atsevišķu ķīvīšu, plāvas tilbīšu un mērkaziņu ligzdošana atjaunotajās Torņa un Ķūļciema plāvās, galvenokārt, izskaidrojama ar iepriekš ezera salās ligzdojošo īpatņu pārcelšanos uz šobrīd no

3. tabula. Salīdzinošs 2002.–2007.g.Torņa pļavu apdzīvojošo putnu skaita vērtējums (pēc uzskaites datiem)

Table 3. Comparative estimate of birds inhabiting Torna meadow in 2002-2007 (according to census data)

Suga Species	2002. g. 16.05.; 25.05.	2003. g. 13.05.; 27.05.	2004. g. 11.05.; 09.06.	2005. g. 18.05.; 11.06.	2006. g. 24.05.	2007. g. 16.05.; 02.06.
Bridējputni – potenciālie ligzdotāji (pāri) <i>Waders – potential breeders (pairs)</i>						
Ķīvīte <i>Vanellus vanellus</i>	0	3	3	4	4	3
Pļavas tilbīte <i>Tringa totanus</i>	0	1	1	2	5	2
Melnā puskuitala <i>Limosa limosa</i>	0	0	0	0	1	0
Jūrasžagata <i>Haematopus ostralegus</i>	0	0	0	1	1	1
Mērkaziņa <i>Gallinago gallinago</i>	0	0	1	1	1	2
Zvirbuļveidīgie putni – ligzdotāji (teritorijas) <i>Passerines – breeders (territories)</i>						
Dzeltenā cielava <i>Motacilla flava</i>	0	0	0	1	2	1
Baltā cielava <i>Motacilla alba</i>	1	0	1	2	3	3
Pļavas čipste <i>Anthus pratensis</i>	0	0	0	0	2	0
Brūnā čakste <i>Lanius collurio</i>	1	1	1	1	2	1
Lukstu čakstīte <i>Saxicola rubetra</i>	1	1	0	0	0	1
Ceru ļauķis <i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	9	0	1	0	0	0
Ezera ļauķis <i>Acrocephalus scirpaceus</i>	12	0	0	0	0	0
Niedru strazds <i>Acrocephalus arundinaceus</i>	2	0	0	0	0	0
Niedru stērste <i>Emberiza schoeniclus</i>	8	2	6	0	0	0
Ūdens un piekrastes putni – barojas, caurceļo (īpatņi) <i>Shore and waterbirds – feeding specimens</i>						
Zivju gārnis <i>Ardea cinerea</i>	0	3 ; 0	0	0	0	1 ; 0
Lielais baltais gārnis <i>Egretta alba</i>	0	0	0 ; 2	0	0	0 ; 1
Jūrmalas dižpīle <i>Tadorna tadorna</i>	0	0	0	0	1	0
Krīklis <i>Anas crecca</i>	0	0	0	0	0	0 ; 7 ; 30(7.06.)
Baltvēderis <i>Anas penelope</i>	0	0	0	0	6	0
Meža pīle <i>Anas platyrhynchos</i>	0	0	0	1 ; 10	3	2 ; 22
Prīkšķe <i>Anas querquedula</i>	0	0	0	4 ; 3	2	0 ; 10
Pelēkā pīle <i>Anas strepera</i>	0	0	0	2 ; 0	0	2 ; 0
Cekulpīle <i>Aythya fuligula</i>	0	0	0	2 ; 0	0	0
Dzērve <i>Grus grus</i>	0	1 ; 0	0 ; 2	2 ; 0	0	2 ; 0
Ķīvīte <i>Vanellus vanellus</i>	0	0	0	0	0	0 ; 10
Melnā puskuitala <i>Limosa limosa</i>	0	0	1 ; 0	0	0	0
Pļavas tilbīte <i>Tringa totanus</i>	0	0	11 ; 0	0	0	0 ; 4
Lielā tilbīte <i>Tringa nebularia</i>	0	0	0	0	0	1 ; 0
Upes tilbīte <i>Actitis hypoleuca</i>	0	0	0	3 ; 0	0	0
Gugatnis <i>Philomachus pugnax</i>	0	0	0	0	0	0 ; 3

veģetācijas viedokļa vairāk ligzdošanai piemērotajām atjaunotajām piekrastes pļavām. To apstiprina agrāk (1973. – 1986. gados) veiktie pļavas tilbīšu ķērumi uz ligzdām – ligzdošanas apstākļiem pasliktinoties, pļavas tilbītes bieži pārcēlās uz citu salu, kur ligzdošanai attiecīgajā gadā apstākļi bija labvēlīgāki (J.Kazubiernis, nepubl. mat.). Iepriekš teiktais dod pamatu uzskatīt, ka daudzām tārtiņveidīgo putnu sugām ilgstoša skaitliska samazināšanās ne tikai Latvijā (Strazds u.c. 1994), bet ļoti plašās apkārtējās teritorijās (BirdLife International 2004) piemērotu biotopu zaudēšanas dēļ gan ligzdošanas, gan caurceļošanas, gan ziemošanas vietās, kā arī vispārēju ļoti zemu ligzdošanas sekmju dēļ, to populācijas atrodas kritiskā stāvoklī – tām nav „brīvo rezervju”, kas varētu rekolonizēt atjaunotos piemērotos biotopus. Bez tam atjaunotos vai jaunizveidotos ligz-

došanas biotopus aizņēmušo pāru ligzdošanas sekmes bieži vien ir ļoti zemas lielo postījumu dēļ, pēc kuriem mazinās putnu uzticība iepriekšējai ligzdošanas vietai. Tajā pašā laikā finansiālas, tehniskas un juridiskas grūtības neļauj nodrošināt atjaunoto ligzdošanas biotopu aizsardzību no galvenajiem ligzdu postītājiem – vārņveidīgajiem putniem, lapsas un jenotsuņa.

Neraugoties uz konstatētajām problēmām, tārtiņveidīgo putnu ligzdošanas teritoriju apsaimniekošana joprojām ir aktuāla. Pat ja atjaunotās platības pagaidām nav nodrošinājušas krasu ligzdojošo tārtiņveidīgo putnu skaita pieaugumu, tad neapšaubāmi tās ik gadus arvien lielākā mērā kalpojušas kā barošanās vietas gan tārtiņveidīgajiem putniem un pīlēm pavasarī un vasarā, gan vietējai meža zosu populācijai vasaras otrajā pusē. Neapsaimniekojot un ļaujot šīm pļavām dabisko

sukcesionālo pārmaiņu rezultātā apaugt ar krūmiem un mežu, šīs platības kā bridējputnu ligzdošanas un arī kā pīļu un meža zosu barošanās vietas zudīs pilnīgi.

Pateicības

Pirmajos divos materiāla vākšanas gados projektu finansiāli atbalstīja Engures ezera dabas parks. Pateicos Mārai Janaus, Mārai Kazubiernei, Jurim Kazubiernim, Artūram Laubergam, Jurim Lipsbergam, Antrai Stīpniecei, Vitai Šalavejus, Robertam Šiliņam un Jānim Vīksnem, kuri dažādos gados piedalījās uzskaitēs, kā arī Mārai Janaus un Jānim Vīksnem par noderīgiem padomiem raksta tapšanas gaitā, un Oskaram Keišam par tulkojumu angļu valodā.

Literatūra

- BirdLife International 2004. Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status. Cambridge, UK: BirdLife International. (BirdLife Conservation Series No. 12).
- Blums P., Mednis A. 1991. Management of Islands for Breeding Waterfowl on Engure Marsh, Latvia. In: Finlayson, Larsson (Eds.) Wetland Management and Restoration. Solna, Sweden. 128 – 134.
- Opermanis O. 2002. Dedzināšana kā paņēmieni aizsargājamo pļavu putnu biotopa atjaunošanai. Grām.: Opermanis O. (red.) Aktuāli savvaļas sugu un biotopu apsaimniekošanas piemēri Latvijā. Rīga, 28 – 33.
- Strazds M., Priednieks J., Vāverīņš G. 1994. Latvijas putnu skaits. *Putni dabā* 4: 3 – 18.

Restoration of meadows as waterbird habitat in Lake Engure Nature Park in 2003 – 2007

Summary

The meadow restoration management for waterbird habitat was carried out at two sites on the shore of the Lake Engure and one site of the coast of the Baltic Sea. The restoration aimed at the increase of the breeding density of waterbirds at historical level: on the Mersrags meadow at the sea shore historically bred 7 – 8 pairs of Lapwings, > 10 pairs of Common Redshank, several pairs of Common Snipe and Ruff; on the Torna meadow at the lake historically bred up to five pairs of Lapwings and five pairs of Common Redshank, several pairs of Common Snipe and single pairs of Ruff and Black-tailed Godwit. Our knowledge about the Kulciems meadow is very poor, probable breeders there were single pairs of Lapwing, Common Redshank and Common Snipe.

During the last 10 – 20 years when grazing and grass mowing on the meadows was ceased, they at different levels were overgrown by bushes, reed and somewhere even trees. Therefore before restoration management was started, no waders were breeding here. Depending on kind and level of overgrowing of the meadow each site was managed differently. Nevertheless, the ultimate goal was to restore vegetation suitable for wading birds. In all sites bushes, trees and reed were removed. To ensure maintenance of vegetation suitable for birds, 10 – 20 horses and cows were grazing on the lake's coastal meadows since the very beginning of management. Meadow grazing at the Baltic Sea coast started only in 2005.

Management efforts at the seacoast meadow have not succeeded in breeding of waders until now. Increase of the number of breeding pairs has been observed only in some species of small passerine birds (Table 1). To recover the breeding of waders or at least their feeding during migration seasons in this meadow, intensive grazing and mowing of reed dividing the meadow from the shoreline should be continued. During the breeding season presence of the fox and raccoon-dog at the site is intolerable, and the number of present corvids should be decreased.

At both lake's shore meadows considerable area of open landscape with vegetation suitable for waders has been created (Fig. 3, 5). As an outcome four breeding pairs of waders at the Torna meadow were found already at the first year of management but in the following years up to 12 breeding pairs were observed there (Table 3). At the Kulciems meadow one pair of Crane was nesting for three years, but only in 2007 three pairs of waders started to breed there (Table 2). The number of feeding ducks, geese and waders has increased (Tables 2, 3) at both coastal meadows, since foraging quality here has been improved (open landscape with better view).

Unfortunately, although the number of breeding waders increased at the lake's shore meadows, up till now the total size of their breeding populations at the Lake Engure Nature Park has not increased. Obviously, birds formerly breeding on islands of the lake moved now on the lake's shore meadows, since vegetation is now more suitable there. As a reason we consider the critically low size of wader populations without free reserve individuals which could colonize restored or new created territories. Additionally, quite often the nesting success on restored meadows is very low due to predation, which causes low breeding philopatry. Nevertheless, despite the low success of attracting of breeding waders up till now, restored meadows have proved to be an important foraging site for ducks and waders during spring and summer, as well as for local geese in the second half of summer. Without appropriate management these meadows as suitable habitat for breeding waders as well as duck and geese foraging areas will disappear completely due to natural succession of vegetation – overgrowth by bushes and reed.

Key words: Waders; coastal meadows; suitable breeding biotope; vegetation control.